

DOI: <http://dx.doi.org/10.17651/ONOMAST.64.21>

Onomastica LXIV, 2020

PL ISSN 0078-4648

GRZEGORZ BUBAK

<https://orcid.org/0000-0002-9885-384X>

grzegorz.bubak@uj.edu.pl

Instytut Językoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego
Kraków, Polska

Névtani Értésítő, nr 40, 41, red. Tamás Farkas. Budapest 2018, 292 s.; 2019, 284 s.

W r. 2018 ukazał się 40. numer budapeszteńskiego czasopisma „Névtani Értésítő” [„Biuletyn Onomastyczny”]. Rocznik składa się z czterech zasadniczych części obejmujących: artykuły (s. 13–138), życie naukowe (s. 139–176), przegląd wydawnictw książkowych (s. 177–258) oraz czasopism (s. 259–282). W części końcowej umieszczono wspomnienie poświęcone zmarłemu językoznawcy Milanowi Majtánowi (s. 283–284). W numerze 40. jest stosunkowo mało artykułów, co zrekomensowane zostało znacznie większą liczbą omówień książkowych. W części pierwszej zaprezentowano 8 artykułów z zakresu węgierskiej onomastyki, zapożyczeń z języków krajów sąsiednich, w tym kilka dotyczących problematyki etnicznej, a także zagadnień o charakterze literackim. Numer otwiera artykuł Judit Kecskés „Wiedza onomastyczna w podręczniku węgierskiej gramatyki dla uczniów gimnazjów: nowe możliwości w kontekście planowania standardów międzynarodowych” („Névtudományi ismeretek az újgeneráció, 5–12. osztályos Magyar nyelv tankönyvekben. Az újratervelés lehetőségei a nemzeti alaptanterv tervezetétükreben”, s. 13–28). Badaczka wskazuje na istotne braki wiedzy onomastycznej wśród uczniów różnego szczebla publicznej edukacji na Węgrzech. János N. Fodor porusza z kolei problemy natury etnicznej w artykule „Aspekty i metody badań związku pomiędzy nazwami osobowymi a pochodzeniem etnicznym” („Szempontok és mődszerek a személynév és etnikum ősszefüggésének vizsgálatához”, s. 29–52). Autor pisze o trudnościach związanych z tego typu badaniami, przedstawia wielopoziomą metodę etnicznej rekonstrukcji opartej na analizie imion i nazwisk. W kolejnym artykule „Nazwiska i etniczna kategoryzacja. Kategoria nazwiska węgierskiego na Węgrzech i wśród mniejszości węgierskiej w krajach ościennych” („Családnév és etnikai kategorizáció: A magyar családnév kategóriájá az anyaországban és kisebbségi helyzetben”, s. 53–76) Mariann Slíz, Teodóra P. Tóth i Tamás Farkas badają, jak działa podział na kategorie etniczne na podstawie nazwiska z perspektywy teorii prototypów. Analiza oparta jest na ankietach przeprowadzonych wśród węgierskich studentów 21 uczelni z Węgier, Słowacji i Rumunii. Judit Takács w tekście „Nazwy osobowe — etniczne stereotypy — przesady. Obszar badań i wnioski” („Személynév — etnikai sztereotípa — előítélet Egy vizsgálat háttere és tanulságai”, s. 77–90) analizuje kategoryzację i stereotypy z perspektywy psychologii społecznej, wykorzystując ustalenia tzw. teorii tworzenia typów i teorii prototypów. W przypadku nazwisk, które mogą być powiązane z romską grupą etniczną, autorka przedstawia procesy kształtowania stereotypów i uprzedzeń, skupiając się przede wszystkim na tym, jak nazwy własne jako potencjalne źródła informacji są zaangażowane w powstawanie stereotypów. Zsuzsa Szilágyi-Varga koncentruje się na socjologii nazw i przedstawia kontynuację swoich wcześniejszych prac w tekście „Wiedza toponimiczna w romskiej społeczności w Kisbábony” (Bábești, Rumunia) („A kisbábonyi cigányáság helynévismerete”, s. 91–102). Wcześniejsze opublikowane badania dotyczyły nazw miejscowych używanych przez diasporę węgierską w tej miejscowości. Andrea Bölskei, Gábor Geresák i Gábor Mikesy w pracy „Gdzie jest Opatija? Wyniki ankiety dotyczącej używania węgierskich egzonimów” („Hol van Abbázia? Egy kérdőívés felmérés tanulságai”, s. 103–118) omawiają stan wiedzy i stosowanie egzonimów odnoszących się do miejsc m.in. na terenie historycznych Węgier. Krisztián Benyovszky w artykule „Gry RPG, stosowanie pseudonimów i fikcja literacka” („Szerepjáték, álnévhasználat és irodalmi fikció”, s. 119–128) analizuje onimy w opowiadaniu kryminalnym „Zbrodnia Hercule Poirona” autorstwa Evy Bešťákovéj i związku pomiędzy grą RPG a stosowaniem pseudonimów przez użytkowników. W ostatnim artykule „Zapożyczenia imion zwierząt domowych przez rumuńskich, węgierskich i niemieckich hodowców

zwierząt do drugiej połowy XX wieku” („Haszonállatok hívónevének kölcsönzése román, magyar és német anyanyelvű állattartók között a 20. század második feléig”, s. 129–138) Ágoston Berecz stara się wyjaśnić kwestie zapożyczeń zoonimów na obszarze mieszanego języka. Rumuni i Sasi w Siedmiogrodzie często używali imion pochodzących z języka węgierskiego.

Druga część „Biuletynu” obejmuje szeroko pojęte onomastyczne życie naukowe. Zwykle prezentowane są tu wydarzenia naukowe, np. konferencje, zjazdy itp., tym razem omówione zostały rozprawy habilitacyjne i doktorskie. Jako pierwszy pojawia się artykuł opisujący obecnie obowiązujące zasady zapisywania nazw własnych w węgierskim systemie bibliotecznym („Névkezelési szabályok a magyar könyvtári feldolgozásban”, s. 139–154) Panny Szabó. W przypadku publikacji i manuskryptów kategorie, które należy skatalogować, obejmują m.in.: autorstwo (nazwisko lub nazwa organizacji), miejsce wydania (nazwa geograficzna). Zgodnie z zasadami przetwarzania danych rozróżnia się opis i klasyfikację, tj. nazwy w dokumentach i znormalizowane nazwy w opisach. Ten ostatni typ jest regulowany węgierskimi rozporządzeniami opublikowanymi między końcem lat 70. i połową lat 80. oraz w 2005 r.

W kolejnej części „Biuletynu” przedstawiono sylwetkę laureatki nagrody im. Lajosa Kissa w roku 2018, która przyznawana jest co dwa lub trzy lata od 2006 r. i uważana za bardzo prestiżowe wyróżnienie dla młodych onomastów. Zdobywczynią nagrody w 2018 r. była dr Erzsébet Gyórfly, adiunkt w Katedrze Językoznawstwa Węgierskiego Uniwersytetu w Debreczynie. Otrzymała ona tę nagrodę za wkład w węgierską onomastykę historyczną i socjoonomastykę, szczególnie za badania nazw miejscowych. Zamieszczono krótkie omówienie rozprawy habilitacyjnej laureatki pt. „Teoria i praktyka badań użycia nazw miejscowych” („Elmélet és empiria a helynévhasználat vizsgálatában”). W tej części biuletynu znajduje się omówienie jeszcze jednej rozprawy habilitacyjnej, zatytułowanej „Społeczeństwo i użycie nazw. Węgierskie badania onomastyczne prowadzone na Słowacji” („Társadalom és névhasználat. Magyar névtani kutatások Szlovákiában”) autorstwa Jánosa Bauko. Celem rozprawy był przegląd słowackich projektów badawczych dotyczących onimii węgierskiej oraz związku języka węgierskiego i słowackiego ujawniające się w nazwach własnych. Przedstawiono także dwie rozprawy doktorskie: Edit Vácziné Takács „Specyfika nadawania nazw przez pisarza na przykładzie dzieł Frigyesa Karinthyego” („Az írói névadás sajátosságai. Karinthy Frigyes művei alapján bemutatva”) oraz Ágostona Berecza „Rozdziały z życia politycznego nazw. Nacjonalizacja i nadawanie nazw w Monarchii Austro-Węgierskiej” („Fejezetek a nevek politikai életéből: A nevek és a névadás nemzetiségűlése a dualista Magyarországon”).

Najobszerniejszym fragmentem nr 40. jest omówienie wydawnictw książkowych. Zaprezentowano wydawnictwa onomastyczne z różnych krajów, np. „The Oxford Handbook of Names and Naming” pod red. Carole Hough, ponadto tom pokonferencyjny „Name and Naming. Sacred and Profane in Onomastics” pod red. Oliviu Felecanu, „Socio-onomastics. The pragmatics of names” Terhi Ainiali i Jan-Ola Ostmana. Oprócz opracowań zbiorowych znalazły się też monografie autorskie, np. Ferenc Vörösa „Atlas historyczny nazwisk w Kotlinie Panońskiej” („Kárpát-medencei történeti családnévátlasz”), Valéria Tóth „Nazwy osobowe w toponimii starowęgierskiej” („Személynévi helynévadás az ómagyar korban”), Zsolta Sebestyéna „Nazwy rzek w rejonie górnej Cisy” („A Felső-Tisza-vidék folyóvíznevei”).

Omówiono również bieżące numery czasopism onomastycznych z Węgier („Helynévtörténeti Tanulmányok” 13), Niemiec („Namenkundliche Informationen” 109–110), Włoch („Rivista Italiana di Onomastica” 23), Polski („Onomastica” 61), Czech („Acta onomastica” 58), Rosji („Woprosy Onomastiki” 14), Szwecji („Ortnamnssällskapet i Uppsala Årsskrift” 2017 oraz „Namn och bygd” 105) oraz periodyk „International Council of Onomastic Sciences” (Onoma 48).

Numer 41. „Biuletynu” z roku 2019 ma identyczną strukturę jak poprzedni, składa się z czterech zasadniczych części: artykuły (s. 13–152), życie naukowe (s. 153–188), przegląd wydawnictw książkowych (s. 189–240) oraz czasopism (s. 241–274). W części końcowej umieszczono wspomnienie poświęcone zmarłej językoznawczyni Pirosee B. Gergely (s. 275–276).

Część pierwsza obejmuje 7 artykułów z zakresu onomastyki węgierskiej, zapożyczeń z innych języków, problematyki historycznej. Tekstem otwierającym jest artykuł Marianny Slíz „Tłumaczenie

nazw własnych — podejście funkcjonalne i teoretyczne cz I. Cechy nazw jako czynniki wpływające na tłumaczenie” („Tulajdonnevek fordítása — funkcionális, névelméleti megközelítésben I. A név jellemzői mint a fordítást befolyásoló tényezők”, s. 13–40). Artykuł dotyczy kwestii związanych z tłumaczeniem nazw własnych z punktu widzenia językoznawczego w kontekście badań translatorycznych, z wykorzystaniem teorii prototypów. Barbara Domány w tekście „Występowanie toponimów Kotliny Karpackiej w źródłach włoskich” („Magyar helynevek olasz térképeken és útleírásokban”, s. 41–50) analizuje, w jaki sposób toponimy Kotliny Karpackiej (głównie węgierskie) pojawiają się w źródłach włoskich XX i XXI w., takich jak mapy, atlasy, przewodniki turystyczne i książki podróżnicze. W następnym artykule „Stosowane aspekty onomastycznej interpretacji nazw przed nowoczesną nauką lub poza nią” („A modern tudomány előtti és azon kívüli név- és szövegtételek alkalmazott vonatkozásai” s. 51–74) Réka Imreh dokonała przeglądu interpretacji apelatywów i nazw, które istniały przed pojawieniem się językoznawstwa historyczno-porównawczego i później. Tamás Farkas w tekście „Tworzenie historii — tworzenie nazw. Nazwy osobowe we wczesnej historii Węgier i później” („Történelemkonstruálás — névkonstruálás. A honfoglalás, illetve a korai magyar történelem személynévei és az utókor”, s. 75–90) bada, jak w ciągu wieków, przy braku wystarczającej wiedzy dotyczącej nazw osobowych, kreowano je, by przedstawić historię swojego pokolenia. Melinda Szóke w artykule „Nazwa miejscowości *Sorlogys* z dokumentu fundacyjnego św. Stefana opactwa w Pécsvárad i jej kontekst” („Szent István Pécsvárad i oklevélenek *Sorlogys* helynévéről és ami körülötte lehetett”, s. 91–106) próbuje odpowiedzieć na pytanie, czy zapisana w falsyfikacie forma nazwy miejscowości może być związana z datą autentycznego dokumentu, pochodzącego z XI w., czy jednak z okresem późniejszym. Katalin E. Nagy w socjoonomastycznej pracy „Badania nazw miejscowych w miasteczku Pród prowadzone w czasie pozornym i rzeczywistym” („Látásálagos-és valóságosidő-vizsgálatok Pród helynévei körében”, s. 107–123) porównała znajomość nazw miejscowych wśród mieszkańców Pródu w latach 2013 i 2019. Przeprowadzone badania ankietowe ujawniły, że w ciągu sześciu i pół roku wiedza dzieci i młodych ludzi na temat nazw znacznie się poszerzyła. Katalin Reszegi w artykule „Mapa kognitywna i używanie nazw” („A kognitív térkép és a névhasználat”, s. 125–151) przedstawia relacje między mapą poznawczą i koncepcjami przestrzennymi oraz między onomastykonem związanym z mapą mentalną i dyskursem o przestrzeni.

Druga część „Biuletynu” obejmuje onomastyczne życie naukowe. Jako pierwszy pojawia się artykuł „Europejskie badania onomastyczne i cyfrowe bazy danych nazw w przestrzeni online. Perspektywa międzynarodowa” („Az európai névföldrajzi kutatások és digitális névadatbázisok az online térben Nemzetközi kitekintés”, s. 153–163) Jánosa M. Bártha. Autor dokonuje przeglądu ogólnie dostępnych internetowych baz danych przedstawiających geograficzną dystrybucję nazwisk lub nazw miejscowych w językach europejskich. Artykuł kategoryzuje i opisuje strony internetowe (francuskie, włoskie, holenderskie, fińskie itd.) na podstawie ich funkcji i opcji wyszukiwania, w tym ograniczone (płatne) repozytoria danych.

Panna Szabó w teście „Przestrzeń onimiczna dla ujednoczonego zarządzania nazwami” („Névterekkel az egységes névkezelés felé”, s. 165–176) pisze o potrzebie systematyzacji różnych wariantów nazw własnych funkcjonujących w internetowych bazach danych i katalogach publicznych. Charakteryzuje dwie globalne bazy danych Virtual International Authority File (VIAF) i GeoNames oraz powstające bazy węgierskie.

W „Biuletynie” zawarto tradycyjnie krótkie omówienia rozpraw habilitacyjnych i doktorskich. Pierwsza z nich, autorstwa Andrei Bölcseki pt. „Węgierskie nazwy miejscowe związane z dawną własnością kościelną” („Az egyház mint egykori birtokos a magyar helynevekben”, s. 177–182) dotyczy cech językowych i onomastycznych nazw miejscowości stanowiących dawną własność kościelną. Przedstawiona została także rozprawa doktorska Ágnes Eröss zatytułowana „Przestrzenie symboliczne i wykorzystanie przestrzeni w miastach wielonarodowych: Berehovo (Beregszász) i Oradea (Nagyvárad)” („Szimbolikus terek és térhasználat többnemzetiségű városokban: Beregszász és Nagyvárad példája”, s. 183–187).

Najobszerniejszym fragmentem tego numeru „Biuletynu” jest omówienie wydawnictw książkowych. Zaprezentowano wydawnictwa onomastyczne z różnych krajów, np. dwie węgierskie

monografie zespołu István Hoffmann, Anita Rácz, Valéria Tóth „Historia toponimów węgierskich” („Magyar helynevek története”) i „Starowęgierska toponimia. Toponimia wczesnej epoki starowęgierskiej jako źródło historii języka węgierskiego” („Régi magyar helynévadás. A korai ómagyar kor helynevei mint a magyar nyelvtörténet forrása”) oraz książkę Évy Kovács „List fundacyjny opactwa w Százd jako historyczne źródło nazw miejscowych” („A Százdi alapítólevél mint helynévtörténeti forrás”). Spośród monografii zagranicznych omówione zostały m.in.: „The Political Life of Urban Streetscapes. Naming, Politics, and Place” (red. Reuben Rose-Redwood, Derek Alderman, Mao Azaryahu), najnowsze numery serii „Name & Place”: Criteria for the Use of Exonyms (red. Peter Jordan, Paul Woodman) oraz „A Survey of Exonym Use” (red. Peter Jordan, Irena Švehlová, Paul Woodman), ponadto monografia „Etunimikirja. Suomalaiset nimitrendit 2000-luvulla” o współczesnych trendach w nadawaniu imion — Minny Saarelma-Paukkali, „Changing Names and Gendering Identity. Social organisation in contemporary Britain” Racheli Thwaite.

Zaprezentowano także krótkie streszczenia zawartości 9 periodyków onomastycznych, w tym 5 zeszytów węgierskiego czasopisma „Onomastica Uralica” stanowiących pokłosie 26. Międzynarodowego Kongresu Onomastycznego w Debreczynie.

W ostatniej części numeru umieszczono wspomnienie poświęcone zmarłej językoznawczyni Piroscie B. Gergely (1932–2019) zajmującej się antroponimią — siedmiogrodzkimi i węgierskimi nazwami osobowymi.

Jak to wynika z przedstawionego przeglądu dwu roczników „Biuletynu Onomastycznego”, węgierskie czasopismo przedstawia głównie aktualny stan badań onomastycznych na Węgrzech oraz najbardziej interesujące badania zagraniczne.